

Львівська комерційна академія
кафедра міжнародних економічних відносин

Лектор: к.е.н. Флейчук М.І.

Лекція 1

Основи „тіньової” економіки

Львів – 2010

Підходи до визначення та структурування тіньової економіки:

Обліково-статистичний підхід (основний критерій - відсутність фіксації операцій офіційними органами статистики на основі СНР:

- 1. Показники законної діяльності, приховуваної або применшеної виробниками, з метою ухилення від сплати податків або уникнення інших зобов'язань;
- 2. Показники неформальної (неофіційної легальної) діяльності, у тому числі: виробництво товарів і послуг, виготовлених домашніми господарствами і ними ж спожитих; діяльність підприємств із неформальною зайнятістю (тимчасові бригади будівельників і т.п.);
- 3. Показники іллегальної діяльності, у тому числі: легальні види діяльності, якими займаються нелегально (наприклад, без ліцензій і спеціальних дозволів);
- Показники кримінальної діяльності, що передбачає заборонені законом виробництво і розповсюдження товарів і послуг, на які є ринковий попит (наркобізнес, проституція, контрабанда зброї).

Переваги:

- можливість кількісної оцінки прихованої частини продуктивної економічної діяльності на основі загальноприйнятої методології СНР;
- використання результатів розрахунків при формуванні економічної політики і міжнародних порівняннях.

Недоліки:

- У рамках цієї концепції не вдається навіть задовільно оцінити масштаби, структуру і вплив кримінальної діяльності, не пов'язаної із виробництвом реального ВВП.
- До складу тіньової економіки, з одного боку, включаються усі види як кримінальних, так і економічних злочинів, що надмірно розширює межі тіньової економіки, а з іншої сторони їх облік обмежується лише тим впливом, що вони здійснюють на виробництво і споживання ВВП;
- Серйозною проблемою при використанні цього підходу може стати відсутність або недосконалість інформаційної бази статистичних розрахунків.

Формально-правовий підхід (у якості ключового критерію виділення тіньових економічних явищ виступає відношення до нормативної системи регулювання.

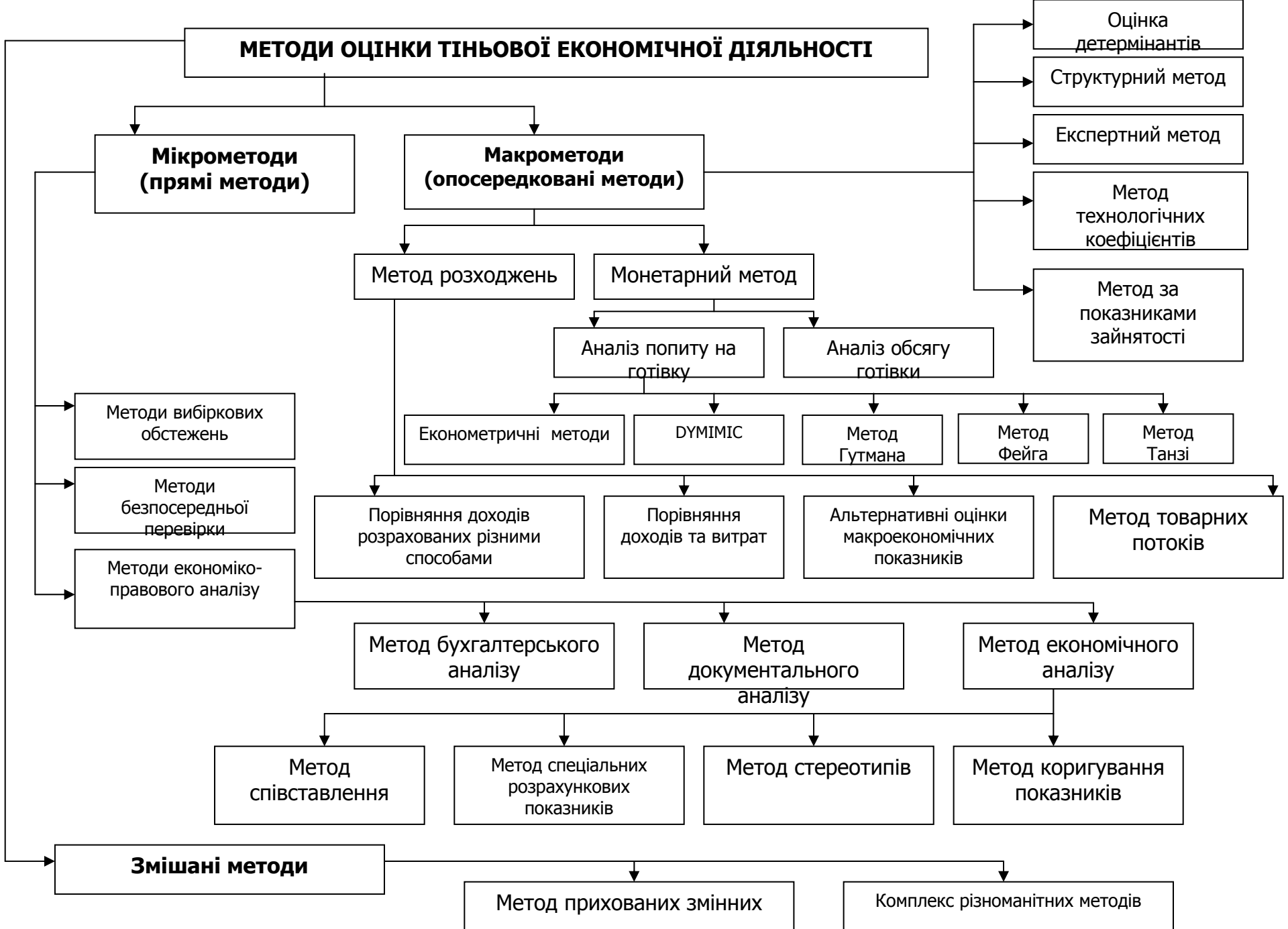
Критеріями цього підходу є ухилення від:

- офіційної державної реєстрації;
- державного контролю;
- та протиправний характер.

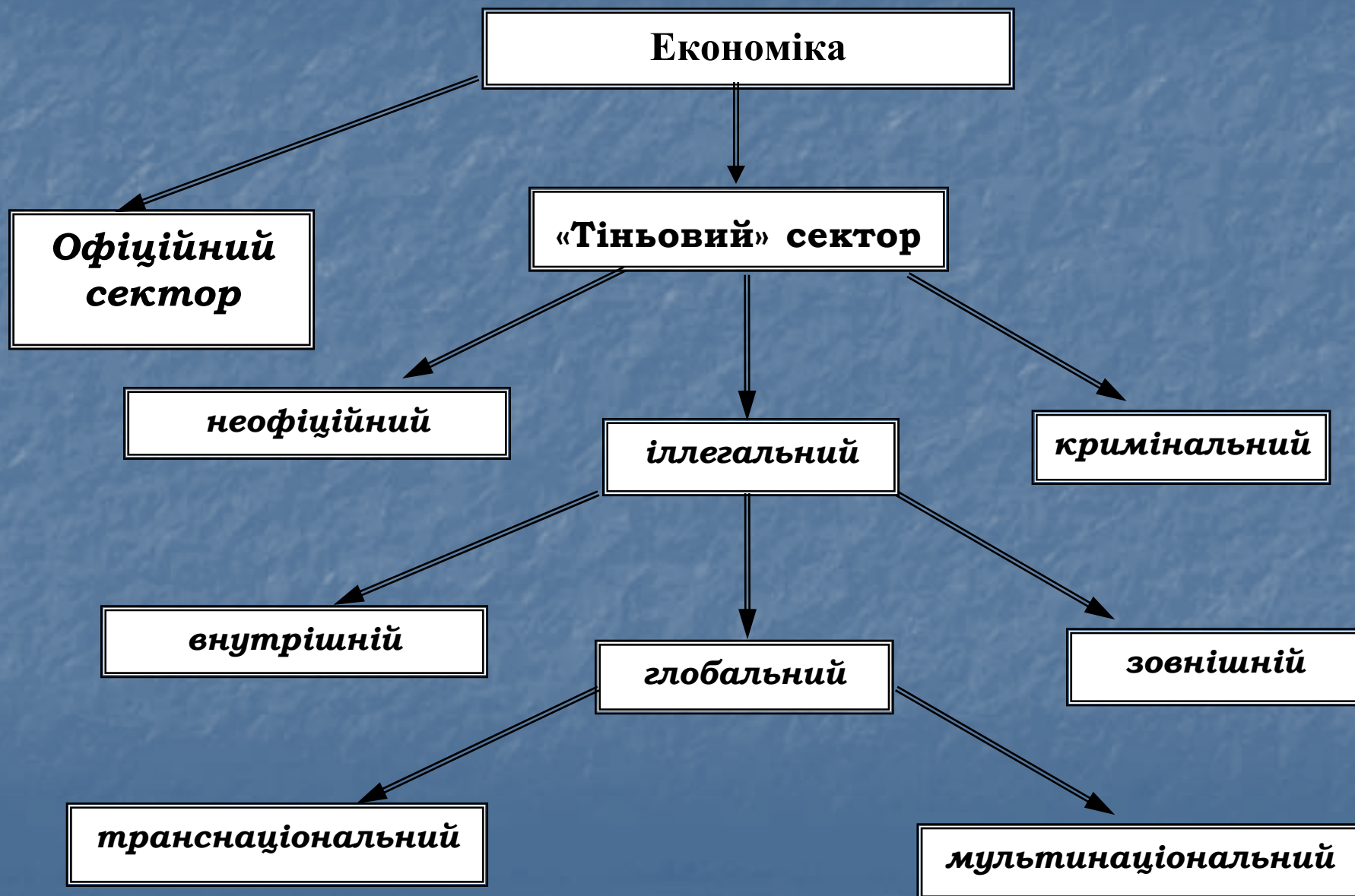
Кримінологічний підхід (основний критерій - суспільна шкідливість (небезпека) економічної діяльності).

- **Перевага:** ідея суспільної шкідливості володіє значним конструктивним потенціалом, оскільки дозволяє розглядати об'єкт відносно незалежно від діючої системи правового регулювання;
- **Недолік:** надмірне розширення сфери тіньової економіки за рахунок включення в її склад легальних, однак економічно неефективних, неоптимальних форм економічних відносин, до яких можна віднести різні недосконалості ринку і державних інституцій.

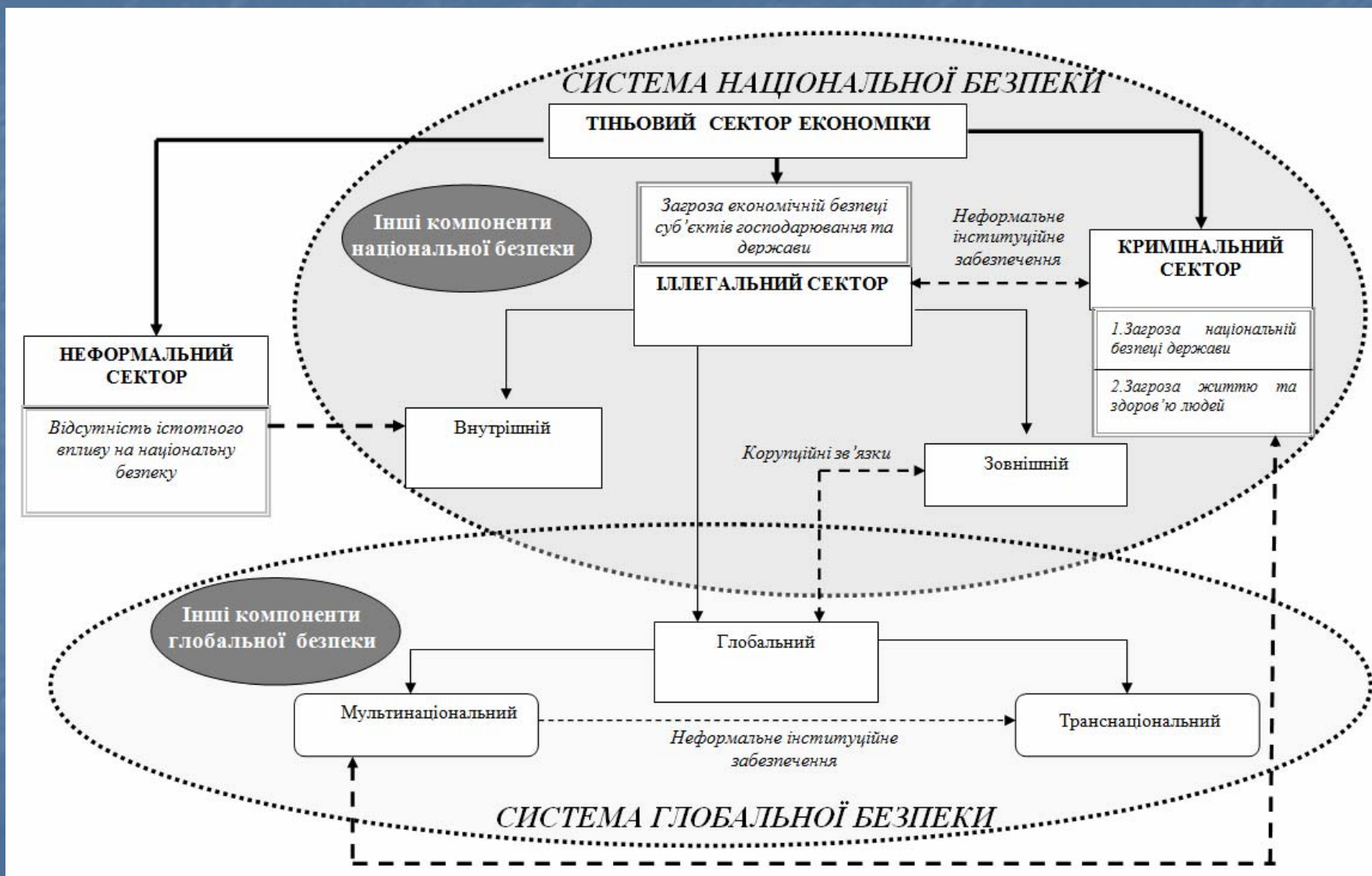
***Комплексні підходи – це
різноманітні поєднання
підходів, розглянутих вище.***

Структура економіки

Структура тіньового сектора економіки та його взаємодія між системами національної та глобальної безпеки

- **неофіційна** – діяльність домогосподарств, що виготовляють та споживають товари чи послуги власного виробництва для власних потреб чи потреб членів своєї сім'ї;
- **кримінальна** – виробництво та продаж заборонених товарів і послуг (наркотики, вибухові речовини, проституція);
- **іллегальна** – незаконне виробництво та продаж легальних товарів без їх документального оформлення та/або реєстрації підприємств.

Іллегальний складник за ознакою сфери охоплення поділяємо на:

- **внутрішній** – включає діяльність у межах національної економіки;
- **зовнішній** – поза її межами;
- **глобальний** – передбачає транснаціональну (з країною базування осередку) і мультинаціональну (без конкретного центру розташування суб'єкта іллегалізації).

Подвійна структура сучасного світового господарства

Основні компоненти легального світового господарства	Основні компоненти нелегального світового господарства
Міжнародний рух товарів кінцевого споживання	
Легальна торгівля легальними товарами	Контрабанда – нелегальна торгівля нелегальними (наркотики, зброя) та легальними товарами (сигарети, автомобілі і т.п.)
Міжнародний рух факторів виробництва	
Легальна міграція робочої сили	Нелегальна міграція, торгівля людьми
Легальний рух сировинних ресурсів (корисні копалини, деревина та ін)	Контрабанда сировинних ресурсів (нафта, алмази, рідкісні тварини та ін.)
Легальний рух капітальних активів	Міжнародне „відмивання” грошей
Легальний рух інформаційних ресурсів («ноу-хау», патенти і т.п.)	Економічний шпіонаж, торгове „піратство”

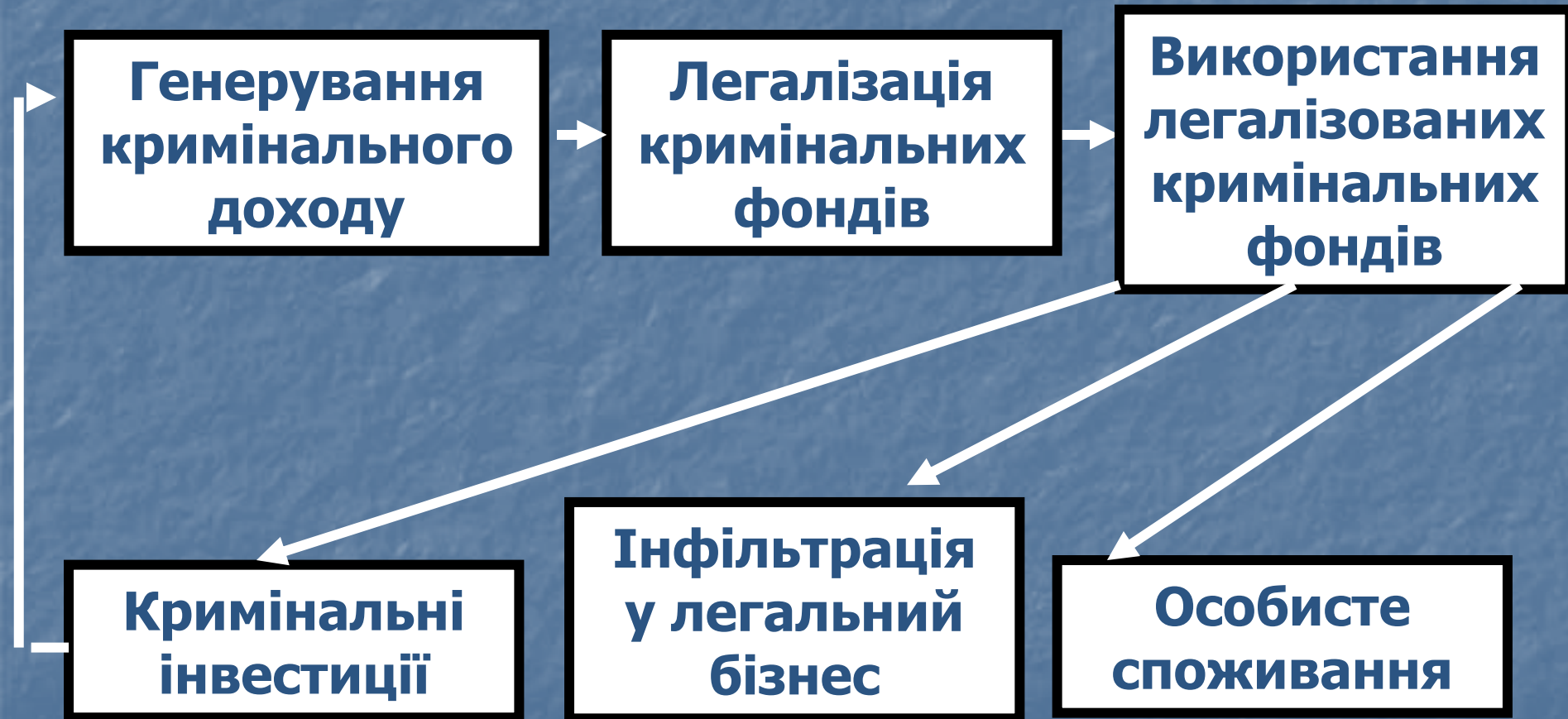
Основні види злочинів глобальної злочинності:

- **міжнародні злочини** - спрямовані проти світової спільноти та безпеки людства (агресія, геноцид, апартеїд, насильницьке встановлення або збереження колоніального господарства, застосування зброї масового знищення, расизм, тероризм і т.п.);
- **злочини, що носять міжнародний характер** - контрабанда, незаконне розповсюдження наркотичних засобів, нелегальна міграція, піратство, розповсюдження порнографії, торгівля людьми, друкування фальшивих грошей тощо;
- **злочини, пов'язані з нерезидентами** - здійснені суб'єктами іншої держави або проти них самих.

Основні види транснаціональної злочинної діяльності:

- „відмивання” грошей;
- тероризм;
- крадіжки національно-культурних цінностей, інтелектуальної власності;
- торгівля забороненими товарами;
- шахрайство із страхуванням;
- комп’ютерна злочинність;
- екологічна злочинність;
- торгівля людьми;
- псевдобанкрутство;
- проникнення в легальний бізнес;
- корупція

Кримінальний економічний цикл:

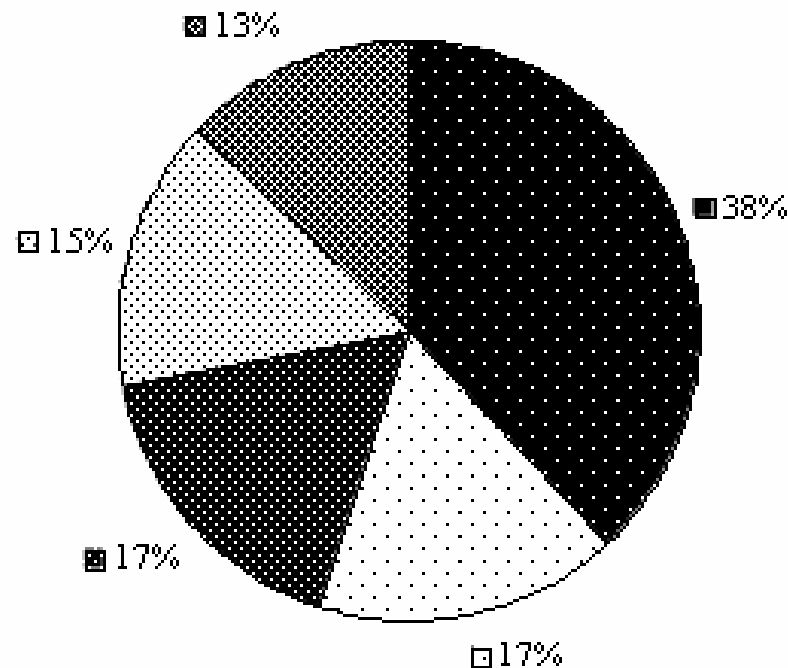

- **Генерування кримінального доходу** - ця фаза передбачає одержання доходу (прибутку) в результаті кримінальної та іллегальної економічної діяльності;
- **Легалізація кримінальних фондів** – здійснення фінансових операцій, спрямованих на надання злочинно отриманим коштам вигляду легальних активів;
- **Кримінальні інвестиції** - використання легалізованих засобів одержаних злочинним шляхом для поновлення, розширення кримінального підприємства;
- **Інфільтрація у легальний бізнес** - прямі і портфельні інвестиції у суб'єкти господарювання легального бізнесу.

**Рівень тіньової економіки та рівень податкового навантаження і
соціальних відрахувань в країнах ОЕСР.**

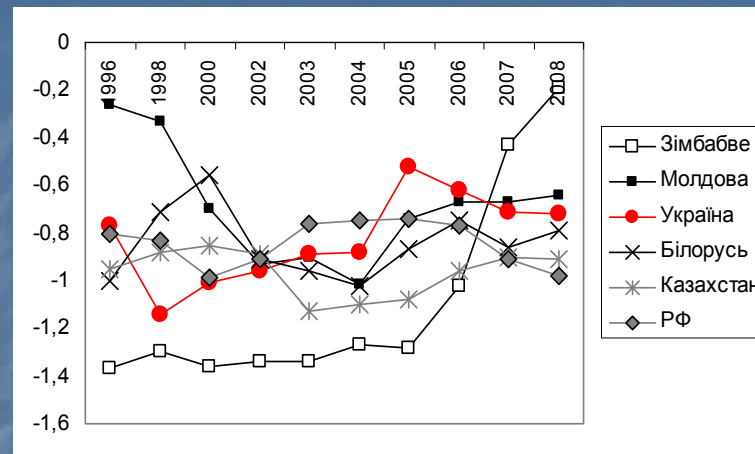
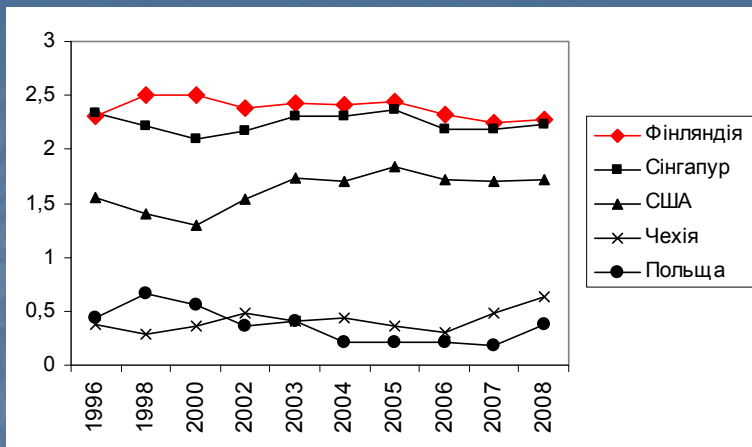
Країна	ТЕ в % від ВВП	ПДВ, %	Середня ставка, %	Соціальні відрахування, %	Соціальні відрахування +середня ставка, %	Загальні податкові відрах, %
Греція	28,5	18,0	11,0	43,3	54,3	72,3
Італія	27,0	19,0	12,0	41,9	53,9	72,9
Іспанія	22,9	16,0	13,0	38,2	51,2	67,2
Бельгія	21,9	21,0	19,0	36,0	55,0	76,0
Швеція	19,2	25,0	20,0	33,6	53,6	78,6
Норвегія	18,9	23,0	19,0	19,8	38,8	61,8
Данія	18,3	25,0	36,0	9,0	45,0	70,0
Ірландія	15,9	21,0	20,0	19,5	39,5	60,5
Канада	14,6	7,0	21,0	15,0	36,0	43,0
Німеччина	14,5	15,0	18,0	32,2	50,2	65,2
Франція	14,3	20,6	6,0	44,0	50,0	70,6
Голландія	14,0	17,5	10,0	39,8	49,8	67,3
Великобританія	13,1	17,5	16,0	21,4	37,4	54,9
США	8,8	3,0	17,0	21,4	38,4	41,4
Австрія	8,3	20,0	8,0	42,4	50,4	70,4
Швейцарія	7,5	6,5	10,0	23,2	33,2	39,7

Основні сектори тіньової економіки в Німеччині

■ Будівництво, ремісничє виробництво	□ Інші види промислового виробництва
▨ Сервісне виробництво	▤ Побутові послуги
▩ Індустрія дозвілля і відпочинку	

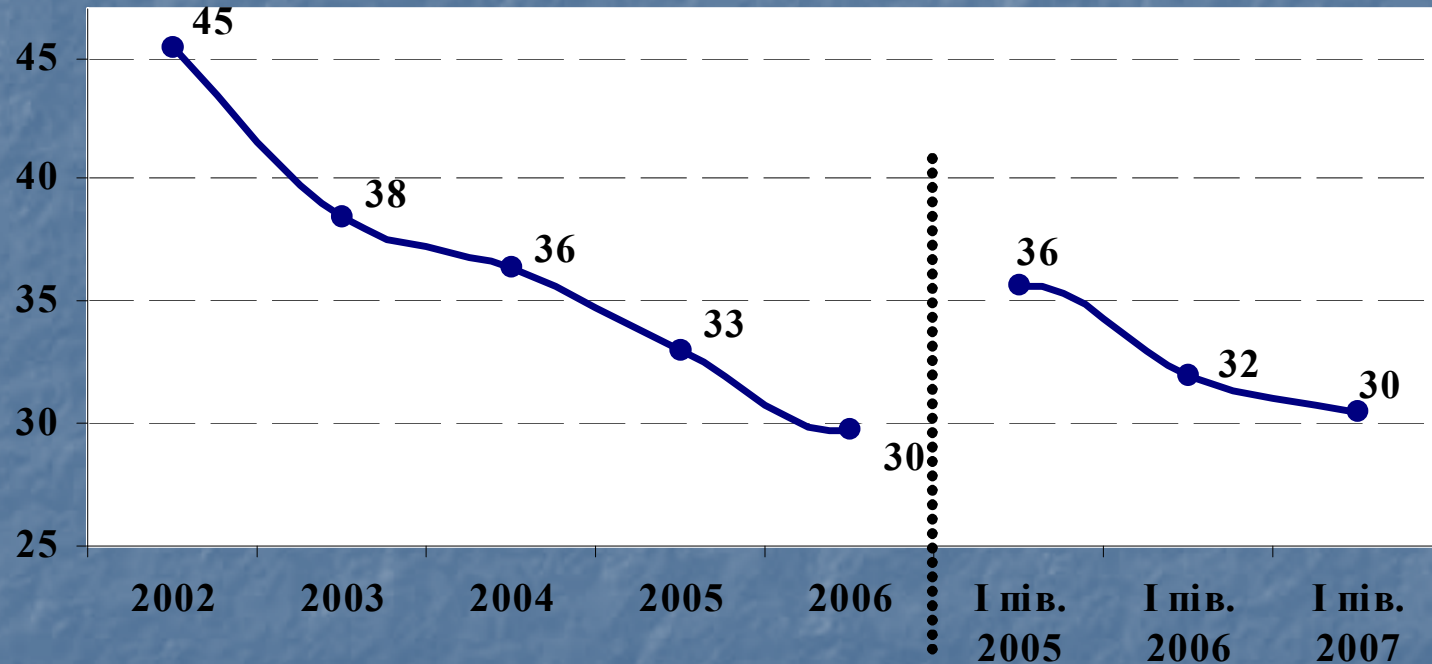
Динаміка показника „контроль корупції” (WGI), 1996-2008 рр.

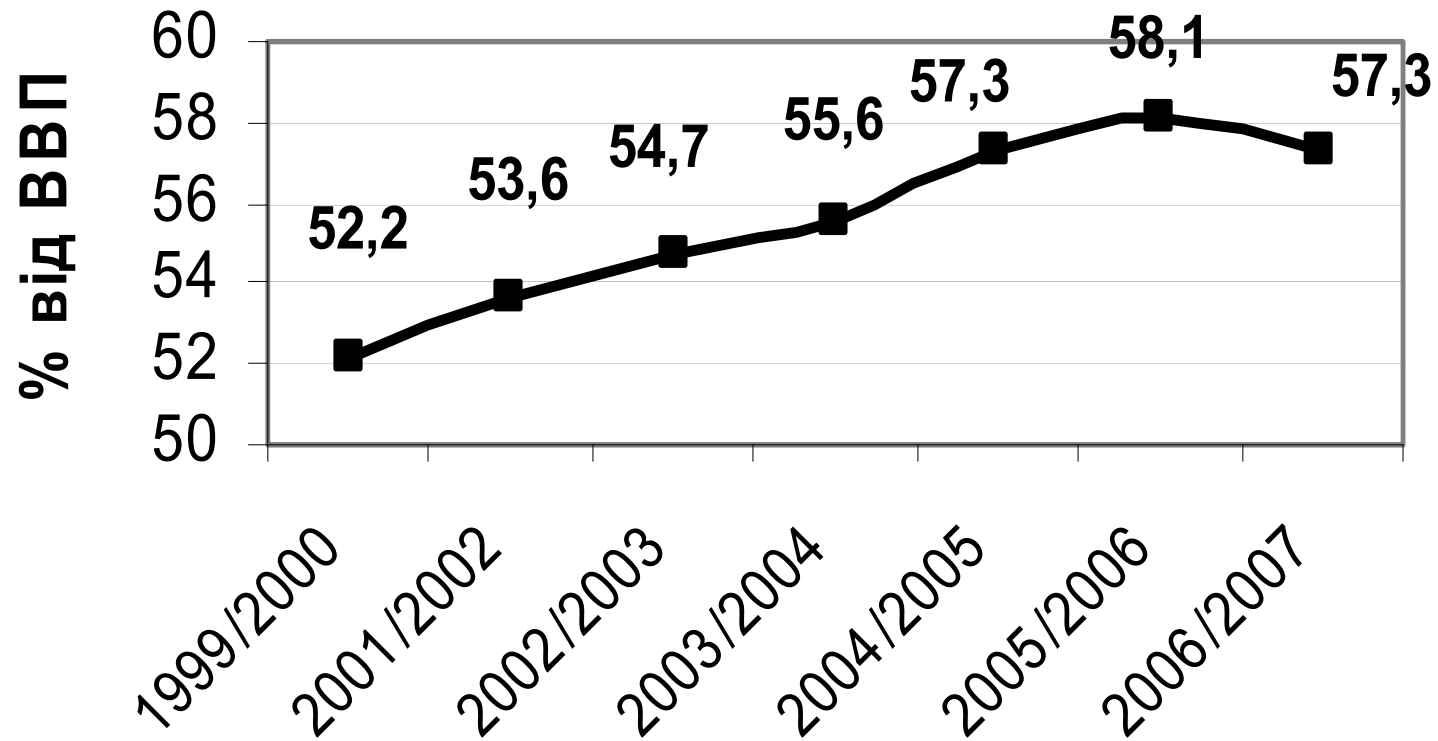
Рейтинг країн за показником „Ведення бізнесу” (2008-2009 рр.)

Країна/роки	Рейтингова позиція	
	2008	2009
Сінгапур	1	1
Нова Зеландія	2	2
США	3	3
Гонконг	4	4
Данія	5	5
Великобританія	6	6
Ірландія	7	7
Канада	8	8
Австралія	10	9
Норвегія	9	10
...	...	...
Чехія	65	75
Польща	72	76
...	...	...
Білорусь	115	85
...	...	...
Боснія і Герцеговіна	117	119
Російська Федерація	112	120
...	...	...
Кабо-Верде	137	143
Мадагаскар	151	144
УКРАЇНА	144	145
Сурінам	141	146
Судан	142	147
Буркіна Фасо	164	148

Інтегральний коефіцієнт тіньової економіки в Україні, % від офіційного ВВП, офіційні дані

Тенденції тіньової економіки в Україні (розраховано за методом Фейга) у %

Динаміка рівня тіньового сектора економіки у країнах Центрально-Східної Європи, 2003-2007 рр.

№ з/п	Країна	Роки				
		2003	2004	2005	2006	2007
1.	Грузія	67,6	68,2	68,5	67,9	67,1
2.	Азербайджан	60,9	61,7	61,8	61,4	60,1
3.	Україна	54,7	55,6	57,3	58,1	57,3
4.	Білорусь	48,4	49,9	50,9	51,1	51,5
5.	Молдова	45,4	47,9	49,9	50,1	49,8
6.	Вірменія	46,6	48,4	49,6	49,0	48,3
7.	Російська Федерація	46,4	48,1	49,2	48,8	48,0
8.	Казахстан	43,5	44,7	45,7	46,0	45,3
9.	Киргизстан	40,1	40,9	41,7	42,0	41,3
10.	Латвія	40,2	41,3	41,8	41,0	40,1
11.	Естонія	38,7	39,8	40,6	39,7	38,9
12.	Сербія і Чорногорія	36,7	37,9	39,6	38,8	38,0
13.	Узбекистан	34,4	36,3	37,7	36,9	36,1
14.	Литва	30,6	32,0	33,1	31,9	30,9
Середнє значення		45,3	46,6	47,7	47,3	46,6
1.	Македонія	34,1	35,1	36,3	36,8	36,9
2.	Болгарія	36,9	37,1	38,3	37,4	36,5
3.	Румунія	34,4	36,1	37,4	36,2	35,4
4.	Боснія та Герцеговина	34,1	35,4	36,7	36,2	35,3
5.	Албанія	33,4	34,6	35,3	35	34,3
6.	Хорватія	33,4	34,2	35,4	34,7	34,1
7.	Польща	27,6	28,2	28,9	28,2	27,3
8.	Словенія	27,1	28,3	29,4	28,2	27,3
9.	Угорщина	25,1	25,7	26,2	25,3	24,3
10.	Словаччина	18,9	19,3	20,2	19,1	18,2
Середнє значення		30,5	31,4	32,4	31,7	30,9

Динаміка рівня тіньового сектора економіки у країнах Африки, 2003-2007 рр.

№ з/п	Країна	Рок				
		2003	2004	2005	2006	2007
1.	Замбія	59,7	61,4	63,7	64,5	66,7
2.	Нігерія	58,2	59,0	59,9	60,2	61,6
3.	Танзанія	58,6	59,8	60,7	59,7	59,3
4.	Конго	48,3	49,2	50,2	51,0	52,9
5.	Бенін	47,6	48,6	49,6	49,9	51,9
6.	Мозамбік	40,6	41,7	42,9	43,5	45,6
7.	Ефіопія	40,6	41,8	42,6	43,3	44,1
8.	Гвінея	39,9	41,2	41,8	42,3	43,1
9.	Бурунді	37,2	38,0	39,2	40,0	41,8
10.	Того	35,4	39,6	40,9	41,2	41,5
11.	Туніс	38,7	39,5	40,4	40,0	37,6
12.	Намібія	31,7	33,0	33,9	33,6	34,5
13.	Лесото	31,6	32,8	33,8	33,4	34,4
14.	ПАР	28,7	29,5	30,0	29,6	27,9
Середнє значення		42,6	43,9	45,0	45,2	45,9

Динаміка рівня тіньового сектора економіки у країнах Азії, 2003-2007 рр.

№ з/п	Країна	Роки				
		2003	2004	2005	2006	2007
1.	Таїланд	52,6	53,4	54,1	54,3	53,6
2.	Камбоджа	50,1	51,3	52,4	52,9	52,2
3.	Шрі-Ланка	44,6	45,9	47,2	48,3	48,8
4.	Пакистан	36,8	37,9	38,7	39,2	39,5
5.	ОАЕ	26,4	27,1	27,8	27,2	26,5
6.	Тайвань, Китай	25,4	26,6	27,7	27	26,3
7.	Індія	23,1	24,2	25,6	25,9	25,1
8.	Індонезія	19,4	21,8	22,9	23,6	24
9.	Ізраїль	21,9	22,8	23,9	23,2	22,6
10.	Монголія	18,4	19,6	20,4	20,6	21,2
11.	Єгипт	19,3	20,4	21,6	21,7	21,2
12.	Кувейт	20,1	20,7	21,6	21,2	20,7
13.	Іран	18,9	19,4	19,9	20,2	19,7
14.	Оман	18,9	19,4	19,8	19,2	18,6
15.	Саудівська Аравія	18,4	19,1	19,7	19,3	18,4
16.	Гонконг, Китай	16,6	17,1	17,2	16,4	15,6
17.	Китай	13,9	15,1	15,9	16,3	16,9
18.	Сінгапур	13,1	13,4	13,7	13	12,1
Середнє значення		25,4	26,4	27,2	27,2	26,8

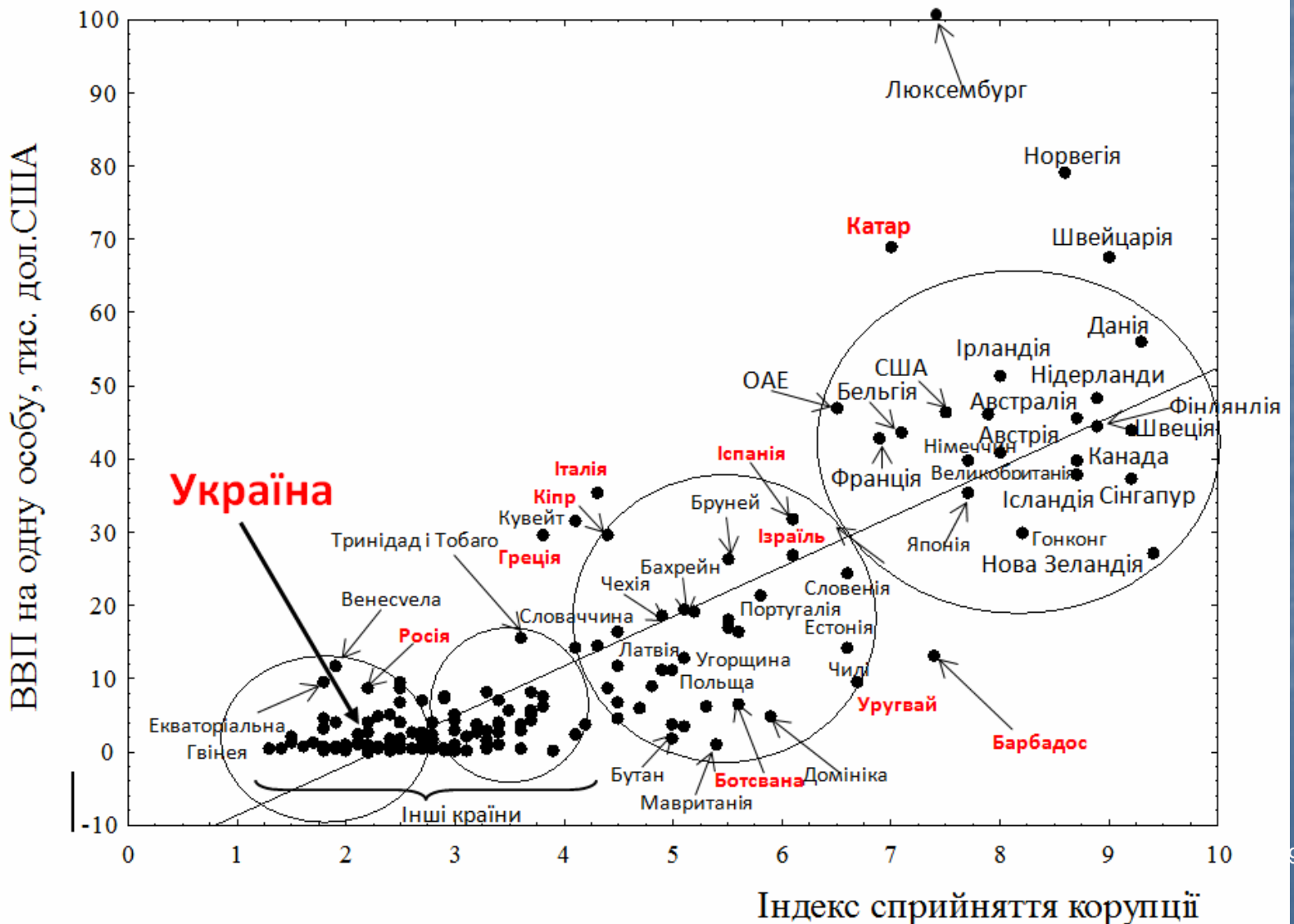
Динаміка рівня тіньового сектора економіки у країнах Центральної та Латинської Америки, 2003-2007 рр.

№ з/п	Країна	Рок				
		2003	2004	2005	2006	2007
1.	Болівія	67,5	68,8	69,4	68	68,3
2.	Панама	64,5	65,8	66,4	64,1	63,3
3.	Гайті	55,8	57,8	59,7	59,3	60,7
4.	Перу	60,3	61	62,0	59,1	59,3
5.	Колумбія	39,5	42	44,5	43	43,8
6.	Бразилія	40,2	41,6	43,4	42,6	42,9
7.	Ямайка	36,8	38,5	40,0	39,2	39,5
8.	Венесуела	34	35,8	37,8	36,1	36,5
9.	Еквадор	34,8	35,8	37,8	36,1	36,3
10.	Мексика	30,5	32,5	34,3	32,6	32,8
11.	Пуерто Ріко	28,8	30,1	31,8	29,6	29,3
12.	Аргентина	25,8	27,8	30,0	28,6	28,3
13.	Коста Ріка	26,6	27,7	28,9	27,1	27,4
14.	Чилі	20,2	21	22,0	20,3	20,5
Середнє значення		40,4	41,9	43,4	41,8	42,1

Динаміка рівня тіньового сектора економіки у країнах ОЕСР

№ з/п	Країна	Роки				
		2003	2004	2005	2006	2007
1.	Греція	28,7	28,9	28,4	27,7	26,5
2.	Італія	27,1	27,4	25,9	25,1	23,4
3.	Іспанія	22,7	22,9	22,2	21,5	20,7
4.	Португалія	22,7	22,9	22,1	21,4	20,6
5.	Бельгія	22,2	22,4	21,2	20,7	19,8
6.	Норвегія	19,1	19,4	18,6	17,9	17,0
7.	Швеція	19,2	19,5	18,5	17,5	16,5
8.	Данія	18,3	18,3	17,5	17	16,3
9.	Фінляндія	18,1	18,4	17,6	16,7	16
10.	Німеччина	16,3	16,7	17	16,4	15,5
11.	Канада	16,3	16,2	15,4	15,1	14,3
12.	Ірландія	15,9	16,1	15,5	15,1	14,3
13.	Франція	15,2	15,4	14,7	14,1	13,4
14.	США	8,7	12,4	12,7	12,9	13,2
15.	Австралія	14,3	14,5	13,7	13,4	13,0
16.	Нідерланди	13,1	13,4	12,8	12,3	11,3
17.	Нова Зеландія	12,8	13	12,5	11,9	11,1
18.	Великобританія	12,7	12,9	12,4	12,0	10,5
19.	Австрія	9,8	11,0	11,1	10,4	9,5
20.	Японія	11,2	11,5	11,0	9,7	9,0
21.	Швейцарія	8,6	9,8	9,6	9,3	8,7

Позиції 168 країн світу за ступенем взаємозв'язку індекса сприйняття корупції та обсягу ВВП, за даними 2009 р.

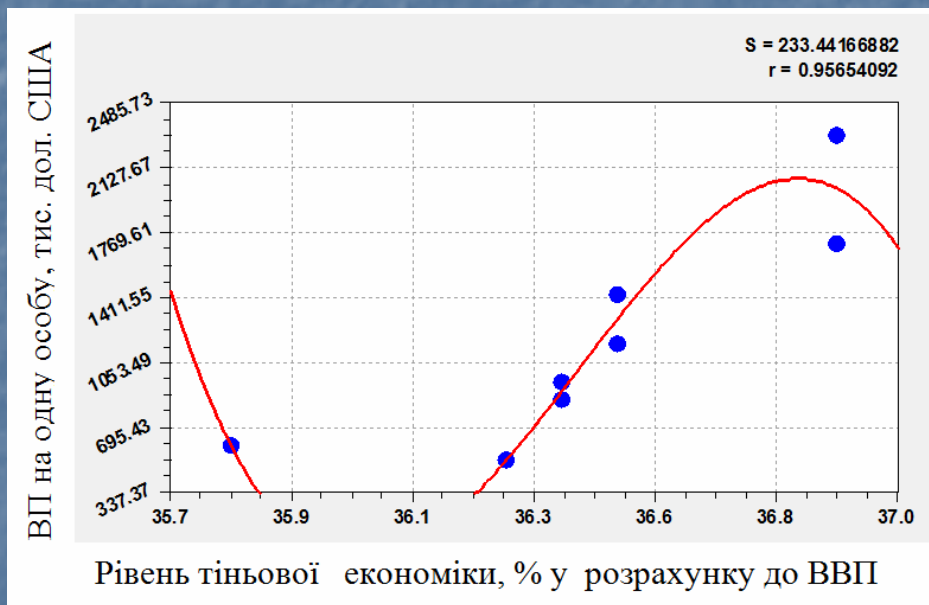
Чинники іллегалізації економіки у країнах ОЕСР, 1999-2007 рр.

НЕЗАЛЕЖНА ЗМІННА	КОЕФІЦІЄНТИ РЕГРЕСІЇ
Частка прямих податків та відрахувань (у % до ВВП)	0,43** (2,96)
Частка непрямих податків і митних платежів у доходах бюджету (%)	0,21* (2,04)
Частка відрахувань у фонди соціального страхування (у% до ВВП)	0,61** (4,26)
Надмірне державне регулювання (розраховане на основі індексу економічної свободи”)	0,19* (1,06)
Якість державних інституцій (інтегральний показник)	-0,38** (-1,96)
Комплексний показник податкової моралі	-0,59** (-3,74)
Рівень безробіття (% загальної численності населення працездатного віку)	0,37** (2,61)
ВВП на одну особу (дол. США)	-0,23** (-2,56)
Фіктивна змінна	-0,24* (-1,21)
<i>Індикативні показники</i>	
Рівень зайнятості (% загальної численності населення працездатного віку)	-0,70** (-2,53)
Річна процентна зміна ВВП	-0,30** (-2,82)
Темпи зміни обсягу готівки в обігу на одну особу, %	0,35** (3,93)
Показники статистичної значущості	R=0,85; R ² =0,81; DW=1,63;

Чинники іллегалізації економіки у країнах ЦСЄ та пострадянських країнах, 1999-2007 рр.

Незалежна змінна	Коефіцієнт регресії
„Вільний” член рівняння	$C1=0,13^*$ (1,01)
Частка прямих податків та відрахувань на соціальне страхування у відношенні до ВВП	$C2=0,42^{**}$ (4,01)
Частка непрямих податків і митних платежів у доходах бюджету (%)	$C3=0,32^*$ (3,12)
Надмірне державне регулювання (розраховане на основі „індексу економічної свободи”)	$C4=0,19^*$ (1,97)
Рівень безробіття (% загальної численності населення працездатного віку)	$C5=0,39^{**}$ (3,19)
Обсяг ВВП на одну особу (у дол. США)	$C6=-0,84^{**}$ (-1,86)
Фіктивна змінна	$C7=0,27^*$ (1,60)
<i>Індикативні змінні</i>	
Рівень зайнятості (% загальної численності населення працездатного віку)	$C8=-0,52^{**}$ (-3,43)
Темпи зміни обсягу готівки в обігу на одну особу	$C10=0,51^{**}$ (3,20)
Показники статистичної значущості	$R=0,843$; $R^2=0,78$; $DW=1,67$

Залежність ВВП на одну особу від рівня тіньового сектора у перехідних економіках (24 країни) у період 2000-2007 рр.

Взаємозв'язок між макроекономічними показниками та індексом сприйняття корупції у різних групах країн, 2000-2008 рр.

Залежні змінні	Незалежні змінні				
	Індекс глобалізації	Умови ведення бізнесу	Прямі зарубіжні інвестиції	Відкритість економіки	Показники значущості регресії
Індекс сприйняття корупції в країнах (ОЕСР)	0,03 (1,69)*	0,66 (2,14)**	-1,18 (-2,03)***	-0,76 (-1,21)**	R=0,58; R ² =0,51; DW=1,64
Індекс сприйняття корупції в країнах, що розвиваються	-0,98 (-3,22)**	1,45 (2,64)**	—	-0,38 (-2,43)*	R=0,82; R ² =0,80; DW=1,90
Індекс сприйняття корупції в (перехідних економіках)	-0,24 (-3,24)	-1,79 (-2,17)	-1,55 (-1,57)*	-1,31 (1,78)***	R=0,69; R ² =0,64; DW=2,21

Вплив рівня тінізації, індексу корупції та якості інституцій на соціально-економічні показники (вибірка для 124 країн світу, 2003-2007 рр.)

Залежні змінні	Незалежні змінні			Показники статистичної значущості
	Рівень тіньової економіки	Індекс сприйняття корупції	Якість інституцій	
ВВП на одну особу, дол. США	-0,13 (-2,23)*	1,43 (3,14)*	1,64 (4,23)***	R=0,63; R ² =0,61; DW=1,62
Індекс якості життя	-1,46 (-2,77)**	1,19 (2,83)	1,04 (1,68)*	R=0,70; R ² =0,63; DW=1,45
Індекс екологічності виробництва	-1,24 (-0,23)***	1,01 (0,21)**	1,16 (0,2)***	R=0,58; R ² =0,52; DW=2,24
Індекс природного балансу	—	—	1,07 (1,06)**	R=0,65; R ² =0,59; DW=1,36

Взаємозв'язок індексу сприйняття корупції та динамікою макроекономічних показників перехідних економік з використанням крос-секшн регресії, 2000-

Залежні змінні	Незалежні змінні			
	Індекс сприйняття корупції	Барометр глобальної корупції	Умови ведення бізнесу	Показники значущості
ВВП на одну особу, тис. дол. США	0,91 (2,14)**	-0,65 (-1,27)*	1,33 (3,12)***	R=0,79; R ² =0,75; DW=1,88
Імпорт	-1,7 (-1,85)***	-	0,95 (2,14)*	R=0,53; R ² =0,47; DW=1,5
Експорт	0,57 (1,39)*	0,12 (1,12)*	1,67 (2,46)***	R=0,84; R ² =0,79; DW=1,94

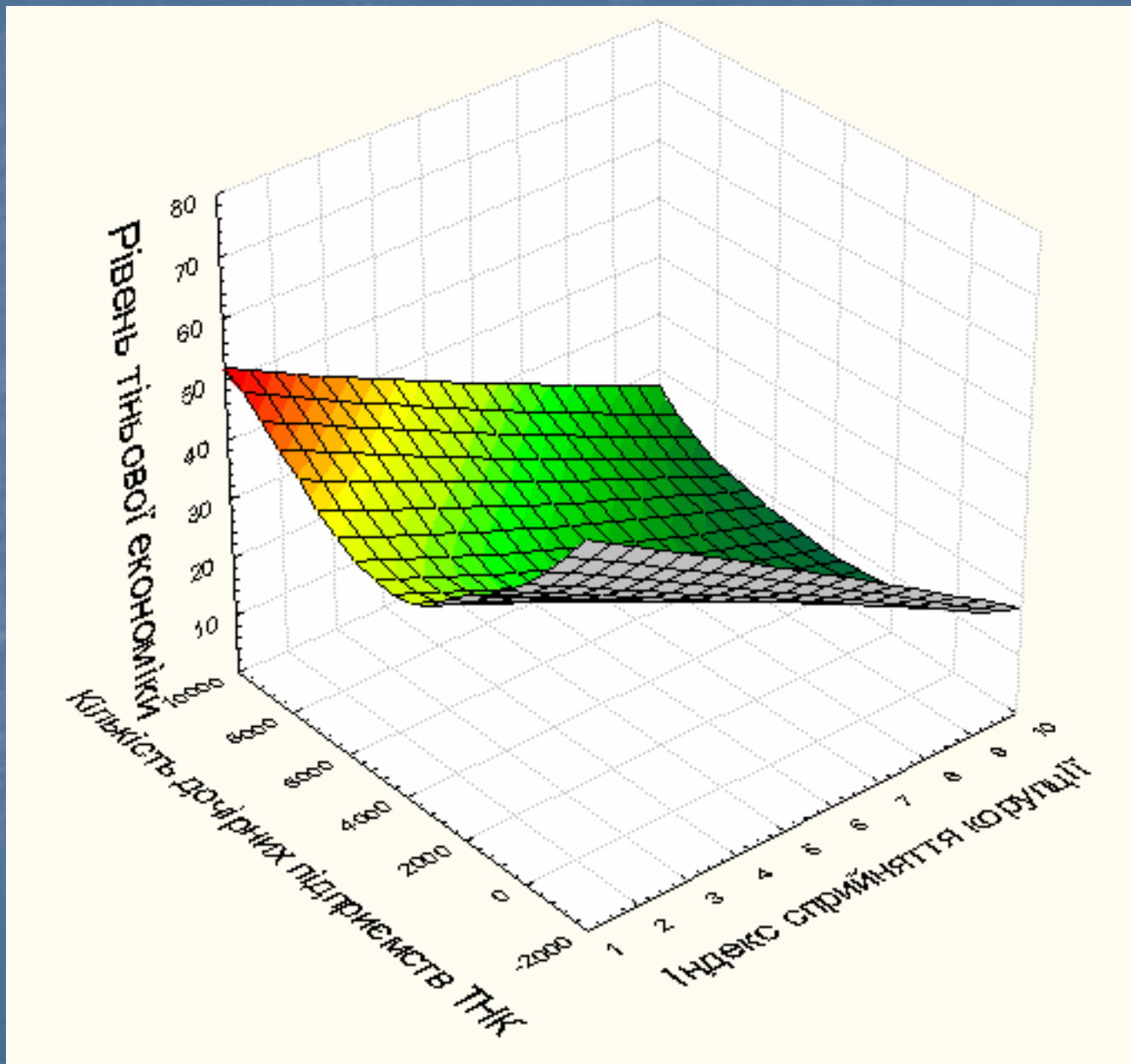
Взаємозв'язок між тіньовою економікою та корупцією з використанням методу панельної крос-секшн регресії з фіксованими ефектами (1999-2007 рр.)

Залежна змінна	Тіньова економіка			Корупція		
Незалежна змінна	Корупція			Тіньова економіка		
Групи країн	Усі країни	Країни з низькими доходами	Країни з високими доходами	Усі країни	Країни з низькими доходами	Країни з високими доходами
Панельна регресія з фіксованими ефектами	1,34 (2,63**)	1,36 (1,42*)	0,69 (1,98**)	0,09 (2,88**)	0,10 (2,77**)	0,09 (0,76*)

Взаємозв'язок між тіньовою економікою та корупцією, а також чинники їх динаміки для країн з низькими доходами

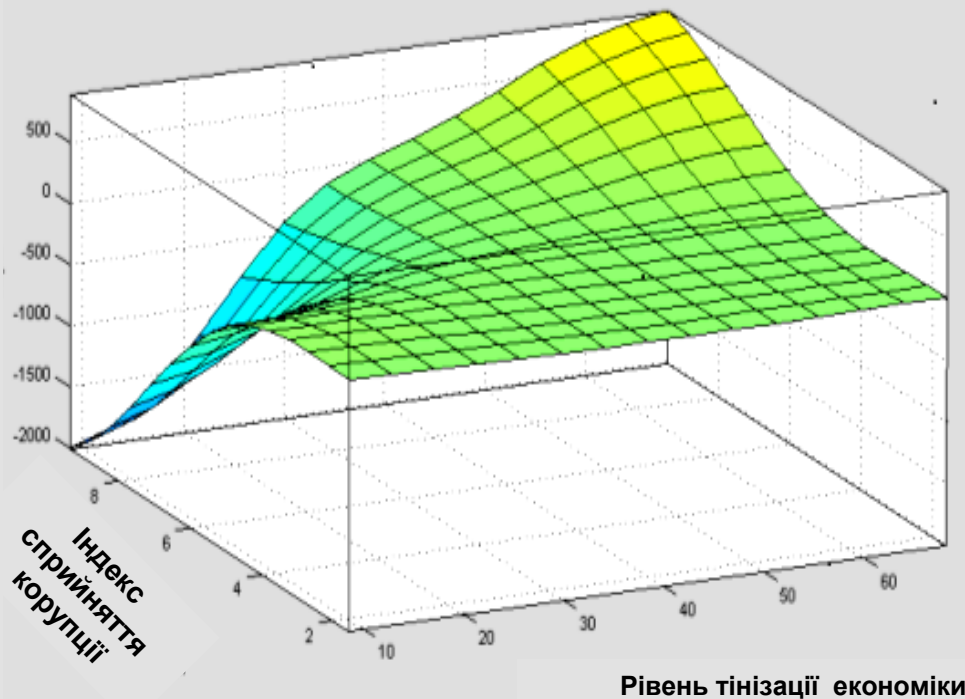

Залежність рівня тінізації економіки від рівня корупції та кількості дочірніх компаній ТНК в країнах світу

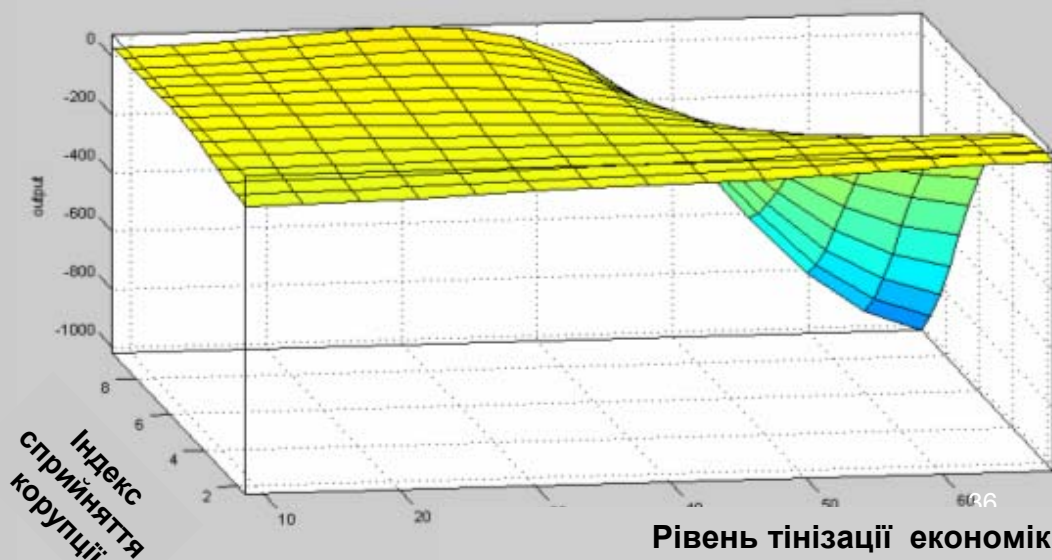
Взаємозв'язок між приростом ВВП та рівнем корупції і тінізації економіки в Україні

Приріст ВВП на одну особу, ттис. дол. США

Взаємозв'язок між приростом ВВП та рівнем корупції і тінізації економіки в Швеції

Приріст ВВП на одну особу, ттис. дол. США

Універсальні чинники іллегалізації

- 1) монополізація окремих секторів економіки;
- 2) низький рівень соціального захисту;
- 3) неспроможність ринкової економіки ефективно протидіяти зовнішнім впливам;
- 4) неповнота та недостовірність статистичної інформації;
- 5) недосконалість політичної системи;
- 6) недостатня мотивація до легальної господарської діяльності;
- 7) відсутність інтерактивного діалогу між органами державного управління та підприємцями і громадськістю.

Додаткові чинники іллегалізації перехідних економік:

- 1) відсутність впродовж тривалого історичного періоду реального власника;
- 2) погіршення моральних стандартів поведінки і, навіть, моральна деградація представників окремих прошарків суспільства;
- 3) значна диференціація доходів найбагатших та найбідніших верств населення і відсутність середнього класу;
- 4) невідповідність кваліфікації рівню доходів спеціалістів.

Основні чинники іллегалізації економіки України

1. Диспропорції в розвитку фінансово - кредитної системи і деформації фінансово - кредитної політики;
2. Надання індивідуальних податкових і митних пільг при високому рівні податкових ставок і митних тарифів;
3. Бартеризація економіки;
4. Структурні диспропорції в економіці;
5. Монополізм;
6. Зниження життєвого рівня і соціальна диференціація населення;
7. Зростання масштабів ренти, що привласнюється
8. Кон'юнктурні фактори та ін.

1.

Диспропорції знайшли своє відображення, насамперед, у гіпертрофованому розвитку фінансового сектора на шкоду реальному. Банки займали привілейоване становище у розпорядженні фінансовими ресурсами й одержували надвисокі доходи. У той же час у цілому народне господарство, і особливо реальний сектор відчували гостру нестачу пропозиції грошей для забезпечення нормального економічного обігу. Дорожняча банківського кредиту, що є найважливішим джерелом формування оборотних коштів підприємств, мала як наслідок демонетизацію обороту, тобто скорочення його забезпеченості коштами. У результаті банківський кредит заміщається комерційним, гроші витісняються з розрахунків грошовими сурогатами.

2.

Відповідно до законодавства спортивним організаціям, особам, що постраждали у результаті Чорнобильської катастрофи, і воїнам-інвалідам Афганської війни та деяким іншим категоріям були надані істотні пільги. Ці організації й особи звільнялися від податків і зборів, передбачених законодавством України, актами Президента і Уряду України при закупівлі за кордоном і при продажі в Україні спиртних напоїв, тютюнових виробів, автомобілів і інших товарів, що користуються підвищеним попитом.

Ціль цих пільг - підтримка відповідних організацій і осіб в умовах лібералізації економіки. Однак реалізація зазначених пільг залишилася без належного контролю з боку держави. У результаті пільги були використані злочинними групами для одержання наддоходів та їхнього розкрадання.

3.

Бартеризація економії призводить до низки потенційно - криміногенних наслідків, зокрема:

- посилення контролюючого впливу на економіку інституту торгово-промислових посередників і ФПГ;
- деформація процесу ціноутворення;
- перерозподіл власності;
- зменшення кількості незалежних суб'єктів господарювання;
- монополізація виробництва;
- збільшення можливостей для перекручування вартісних оцінок економічних ресурсів, що дозволяє виводити процес перерозподілу власності з під контролю державних органів і номінальних власників - акціонерів.

4.

- Для економіки України перехідного періоду характерна наявність успадкованих від колишньої системи і новонабутих диспропорцій. Серед найважливіших можна відзначити диспропорції у галузевій, виробничій структурі економіки й у розподілі доходів;
- За роки реформ гіпертрофований розвиток одержав спекулятивний (фінансово-посередницький) сектор економіки, що забезпечує непорівнянний з реальним виробництвом рівень рентабельності;
- Транснаціоналізація і глобалізація економіки створює сприятливі умови для використання міжнародних економічних відносин у кримінальних цілях (доступ до гігантських економічних ресурсів, відмінності у законодавствах окремих країн, надзвичайна прибутковість міжнародних операцій і легкість відмивання грошей).

5.

- Діяльність міністерств та інших державних відомств. Формально юридично ці організації відособлені від комерційного сектору. Але фактично вони зберігають зв'язки з бізнесом мають безпосередній доступ до конфіденційної інформації. Такі особи часто регулюють найприбутковіші сектори економіки. Їх фірми практично закриті від державного та громадського контролю, що і створює можливості для іллегальної діяльності.

7.

- Рентоорієнтованою називається будь яка економічна діяльність, спрямована на використання монопольного становища, або на одержання доступу до урядових субсидій, на відміну від бажання у ринковій економіці – одержання прибутку у конкурентній боротьбі.
- Найбільш використовувані методи рентоодержання:
  - спекуляція,
  - субсидії на імпорт/експорт;
  - пільгові кредити;
  - номенклатурна приватизація;
  - вигода від звичайної монополії;
  - доходи від муніципальної нерухомості,
  - корупція;
  - рекет.

8.

8.1 Погіршення фінансового стану підприємств – ділові партнери низько оцінюють надійність цих підприємств як клієнтів, тому вимагають розрахунку готівкою (а це фактично іллегальний сектор);

- **8.2. *Ефект гіперселекції*** полягає у тому, що неконкурентоздатні у нормальних умовах структури (інститути, фірми) через певні випадкові умови захоплюють домінуючі позиції та блокують процеси виживання ефективних інститутів;

- **8.3. *Хреодний ефект*** означає, у даному контексті, що через певні випадкові причини те чи інше явище, та чи інша система починає розвиватися по неоптимальному шляху, причому, чим довше продовжується такий розвиток, тим важче змінити траєкторію.

- **8.4. Залежність від траєкторії попереднього розвитку** проявляється у тому, що уже існуючі кримінальні інститути, структура економіки, політична система та соціальна структура роблять розвиток відповідно до попередньої траєкторії найбільш вірогідним. Тобто кримінальна економіка створює поступово зовнішньоекономічне, інституційне, соціальне середовище, яке сприяє та стимулює криміналізацію. Іллегальна економіка стає органічним елементом економічної системи та підтримується легально діючими економічними агентами.

Дякуємо за увагу!